

А.С. Режеп^{1*}, Г.К. Беккожанова¹
Н.М. Кеңесбаева¹, С.Е. Сүгірова²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
²С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Қазақстан, Астана қ.
*e-mail: akniyetrezhep@gmail.com

ВИРТУАЛДЫ ТІЛДІК ТҰЛҒАНЫҢ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақала қазіргі лингвистиканың өзекті тақырыбы – виртуалды тілдік тұлғаны зерттеуге, тұлғаның тілдік ерекшеліктері мен интернет коммуникациядағы виртуалды тілдік тұлғаның лексико-семантикалық ерекшелігін сипаттауға бағытталды. Зерттеу жұмысы тілдік тұлға ұғымына арналған жұмыстарға, отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулеріне шолу жасаумен басталып, ерекшеліктері, қасиеттері сипатталды. Интернет-коммуникацияны лингвистикалық тұрғыда зерттеудің өзектілігін ескере отырып, «виртуалды тілдік тұлға» түсінігін айқындаудың қолданыстағы анықтамалары талданды. Мақалада виртуалды тілдік тұлға өзінің ерекше құндылықтарымен, уақыт пен кеңістікке өзгерген қарым-қатынасымен, виртуалды әрекеттермен айналысудың жоғары дәрежесімен, нақты мақсаттар мен коммуникация стратегияларымен және т.б. лексико-семантикалық дискурсымен сипатталатын тілдік тұлғаның жаңа түрі ретінде қарастырылды.

Зерттеудің мақсаты – виртуалды тілдік тұлғаның лексико-семантикалық қасиеттер жиынтығын қарастыру. Зерттеу нысаны – виртуалды тілдік тұлға интернет желісіндегі виртуалды дискурстың қатысушысы ретінде қарастырылды. Зерттеу әдісі мен зерттеу материалдары «BBCNews» Instagram парақшасында жарияланған “Florida lawmakers strip Disney of special tax status” постына жазылған пікірлерді қамтиды. Зерттеу барысында посттағы респонденттердің жауаптарында келесі лексикалық бірліктердің өнімділігі анықталды, олар: жаргондар; идиомалар; ауызекі және қарапайым тіл; паремия; окказионализмдер; терминдер және дәйексөздер. Нәтижесінде, аталған тілдік бірліктерге сандық-салыстырмалы талдау жасалып, тұжырымдар берілді.

Түйін сөздер: виртуалды тілдік тұлға, виртуалды кеңістік, интернет коммуникация, лексико-семантикалық талдау, пост пікірлер.

A.S. Rezhep^{1*}, G.K. Bekkozhanova¹, N.M. Kenesbayeva¹, S.E. Sugirova²

¹Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty
²S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Kazakhstan, Astana
*e-mail: akniyetrezhep@gmail.com

Lexico-semantic peculiarities of a virtual language personality

The article is devoted to the study of the current topic of modern linguistics – virtual linguistic personality, aimed at describing the linguistic features of personality and lexico-semantic specifics of virtual linguistic personality in Internet communication. The study began with a review of works on the concept of linguistic personality, studies of domestic and foreign scientists and focused on its features and properties. Given the relevance of studying Internet communication from a linguistic point of view, the existing definitions of the concept of “virtual personality” were analyzed. The article considers a virtual linguistic personality with its special meanings, a changed attitude to time and space, a high degree of involvement in virtual activities, specific goals and communicative strategies, etc. It was considered as a new type of linguistic personality, characterized by lexico-semantic discursiveness.

The goal of the – study is to consider the totality of the lexical and semantic properties of a virtual linguistic personality. The object of the study – is a virtual linguistic personality as a participant in a virtual discourse on the Internet. The research method and research materials include comments on the publication “Florida lawmakers strip Disney of special tax status” posted on the BBCNews Instagram page. In the course of the study, the efficiency of the following lexical units was determined in the comments of respondents to the post: slang vocabulary; idioms; colloquial and ordinary language; paremia;

occasionalisms; terms and quotations. As a result, a quantitative and comparative analysis of these language units was carried out and conclusions were drawn.

Key words: virtual linguistic personality, virtual space, Internet communication, lexico-semantic analysis, comments.

А.С. Режеп^{1*}, Г.К. Беккожанова¹, Н.М. Кеңесбаева¹, С.Е. Сүгірова²

¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

²Казахский агротехнический университет им. С. Сейфуллина, Казахстан, г. Астана

*e-mail: akniyetrezhep@gmail.com

Лексико-семантические особенности виртуальной языковой личности

Статья посвящена исследованию актуальной темы современной лингвистики – виртуальной языковой личности, направленной на описание языковых особенностей личности и лексико-семантической специфики виртуальной языковой личности в интернет-коммуникации. Исследование началось с обзора работ по понятию языковой личности, исследований отечественных и зарубежных ученых и сосредоточилось на ее особенностях и свойствах. Учитывая актуальность изучения интернет-коммуникации с лингвистической точки зрения, были проанализированы существующие дефиниции определения понятия «виртуальная личность». В статье рассматривается виртуальная языковая личность с ее особыми значениями, измененным отношением ко времени и пространству, высокой степенью вовлеченности в виртуальную деятельность, специфическими целями и коммуникативными стратегиями и др., как новый тип языковой личности, характеризующийся лексико-семантической дискурсивностью.

Цель исследования – рассмотреть совокупность лексико-семантических свойств виртуальной языковой личности. Объектом исследования является виртуальная языковая личность как участник виртуального дискурса в сети Интернет. Метод исследования и материалы исследования включают в себя комментарии к публикации «Florida lawmakers strip Disney of special tax status», опубликованной на странице BBCNews в Instagram. В ходе исследования в ответах респондентов на пост определялась частотность следующих лексических единиц: жаргоны; крылатые выражения; разговорный язык; поговорка; окказионализмы; термины и цитаты. В результате проведен количественный и сравнительный анализы указанных языковых единиц и сделаны выводы.

Ключевые слова: виртуальная языковая личность, виртуальное пространство, интернет-коммуникация, лексико-семантический анализ, комментарии.

Кіріспе

Соңғы онжылдықтағы интернет-коммуникацияның қарқынды дамуы әлеуметтік коммуникацияның түрлері мен әдістерін айтарлықтай өзгертті. Жаһандану процесі қарым-қатынастың дәстүрлі ауызекі түрлерінен (тікелей қарым-қатынас жағдайындағы сөйлесу, телефон арқылы сөйлесу, конференция, көпшілік алдында сөз сөйлеу және т.б.), жазбаша және ауызша қарым-қатынас түрлеріне (чат, форумдар, әлеуметтік желілер, блогтар, микроблогтар, интернет-конференциялар, қашықтықтан семинарлар, интернет-хабарларға және т.б.) біртіндеп көшуге әкелді. Қарым-қатынастың жаңа тенденциялары бүкіл әлем бойынша коммуникациялық стратегияларға енуде, бірте-бірте танылмаған, бірақ бұрыннан таныс нормаға айналуға айналуда. Бұл процесс коммуникативті мінез-құлықтың өзгеруін тудырды: енді сөйлеуші өз ойын мүмкіндігінше анық және қысқа жеткізу және оның интонациясы мен көңіл-күйін әртүрлі

формалармен жеткізу үшін не айту керектігін емес не жазу керектігін ойлауы керек, яғни сөздерді, тыныс белгілерін және эмотикондарды қолдану.

А.А.Барковичтің пікірінше: «Виртуалды форматтың мәтіндік мүмкіндіктері тілдің лексикалық, грамматикалық және стилистикалық вариативтілігін едәуір кеңейтті. Ғаламторда жаргон, аббревиатура, акроним, портманто, смайликтер, т.б. кең қолданыс табуы кездейсоқ емес. Дегенмен, олардың Интернет желісінде біркелкі, дискурсивті қолданылуы тіл жүйесінің бірлігіне нұқсан келтіре алмайды» (Баркович, 2015: 288). Лингвист, интернет-коммуникациядағы соңғы тенденцияларға байланысты тілдің түрленіп жатқанын басшылыққа ала отырып, жаңа техникалық коммуникация құралдарының көбеюінің арқасында компьютерлік байланыс қазіргі заманғы адам өміріндегі ажырамас шындыққа айналды деп тұжырымдайды. Сәйкесінше, бұл үрдіс тіл негіздеріне, узусқа, яғни, қолданыс аясына әсер етеді.

Қарым-қатынас жағдаятына енген мәтін дискурс ретінде қарастырылатын тілді зерттеудің социолінгвистикалық тәсілі аясында бұрын болмаған дискурстың жаңа түрлерін анықтауға мүмкіндік берді: компьютерлік (электрондық) дискурс, желілік дискурс, интернет-дискурс, виртуалды дискурс және элеуметтік медиа дискурс. Интернеттің коммуникативті ортасы негізінде анықталған дискурстың барлық түрлеріне ортақ сипаттама – коммуникация субъектісі, ал бір-бірімен ішінара қабаттасатын ерекше белгілері – виртуалды коммуникативті орта. Интернет негізінде пайда болған жаңа коммуникативті кеңістікті зерттей отырып, соңғы жылдары лингвистер тілдік тұлға болып табылатын дискурсқа қатысушылардың, яғни лингвистикалық кеңістікте өмір сүретін, вербальды белгілерді қолданатын тұлғалардың әртүрлі сипаттамаларын зерттеуге көбірек бет бұруда. Дегенмен де, зерттеу жұмысын әрі қарай жалғатырмас бұрын «тілдік тұлға» және «виртуалды тілдік тұлға» ұғымдарының ара жігін ашу мәселесі туындайды.

Әдебиетке шолу

Бүгінгі таңға дейін адам баласы меңгерген әрбір тіл оның психологиясы мен тұлғалық қасиеттеріне күшті әсер етеді деп тұжырымдалған және айқын. Осы жерде «әрбір тіл сол тілде сөйлейтін тұлғаға әсер етеді» деген идея Сепир-Уорфтың XX ғасырдағы лингвистикалық салыстырмалылық гипотезасында қолдау тапты (Hoijer, 1954: 231). Бұл болжам бойынша сыртқы дүниені танып білу тәсілдері мен ой жүйесі тіл құрылымы арқылы анықталады; ойдың логикалық құрылымын тіл анықтайды; шындықты тану сипаты оны танып білуші субъектінің тіліне байланысты. Яғни, ана тілі айналадағы шындықты тұлға қалай қабылдауын және қалай тұжырым жасайтынын анықтайды. Лингвистикалық антропология мен элеуметтік лингвистикадағы жетекші тұлғалардың бірі Д.Хаймс бойынша «Тілдік тұлға адамды қоршаған дүниені кейбір элеуметтік және мәдени нормалар арқылы, сондай-ақ ұлттық менталитет, яғни қарастырылып отырған тұлға жататын тіл қауымдастығында үстемдік ететін нормалар арқылы қабылдауға мәжбүр етеді». Д.Хаймс тілдік қауымдастықты «тілдің мінез-құлық және түсіндіру ережелерін бөлісетін қауымдастық» деп анықтады (Hymes, 1972: 269).

XX ғасырдың аяғында Ресейде бұл идеялар «тілдік тұлға» ұғымында көрініс тап-

ты. «Тілдік тұлға» терминін концептуалды түсінудің бастауы Г.И.Богин мен Ю.Н. Караулов зерттеулерінде қаланды (Богин, 1986: 86), (Караулов, 2010: 264). Олар жасаған тілдік тұлғаның құрылымдық үлгілері оны зерттеудің бағыттары мен болашағын айқындап берді. Кеңес және Ресей лингвисті, жалпы және орыс тіл білімі, лексикология және лексикография, қолданбалы лингвистиканың маманы Ю.Н.Караулов тілдік тұлғаны тіл үйренудің барлық аспектілеріне еніп, сонымен қатар адамды зерттейтін пәндер арасындағы шекараны бұзатын қиылысатын идея деп атайды. Бұған себеп адамды өз тілінен бөлек зерттеуге жол берілмеді деген тұжырымға келеді. Тілдік тұлға түсінігін зерттей келе Ю.Н.Караулов оны зерттеудің үш жолын ұсынады. Бірінші жолы – психолінгвистикалық, яғни тіл және сөйлеу психологиясы. Мұнда Ю.Н.Караулов Бодуэн де Куртенэнің тілдік тұлғаны элеуметтік лингвистикалық формалар мен ұжым нормаларының қабылдағышы ретінде қарастырған идеясын жалғастырды. Екіншісі –лингводидактикалық – тіл үйренудің жалпы заңдылықтары (белгілі бір тілдің ұлттық ерекшеліктері қарастырылмайды). Үшіншісі – көркем әдебиет тілін зерттеу. Ю.Н. Караулов өз еңбектерінің бірінде тілдік тұлғаны оның тілі арқылы көрініс тапқан психологиялық, элеуметтік және басқа да компоненттері бар тұлғаны бейнелеу түрі ретінде ашады. Ғалымның екінші бір түсіндірмесінде тілдік тұлға вербалды құралдар негізінде жасалған тұлғаны қайта құру деп атап өткен. Ол бойынша тілдік тұлғаның құрылымы үш деңгейде көрініс табады:

– нөлдік: вербалды-семантикалық (қоғамның барлық өкілдеріне ортақ ұлттық тілдің фонологиясы, морфологиясы, синтаксисі, стилі, лексикасы мен семантикасы);

– бірінші: лингвокогнитивтік (дүние мен менталитеттің тілдік бейнесін көрсететін идеялар мен концепцияларды қамтиды);

– екінші: мотивациялық немесе прагматикалық (жеке тұлғаның сөйлеу әрекетін бақылайтын мақсаттарды, мотивтерді, құндылықтарды, көзқарастарды көрсетеді).

Нөлдік құрылым тілдік тұлғаның өзгермейтін бөлігі ретінде берілген, ол берілген тілдік мәдениеттің әртүрлі диалектілерінде сөйлеушілерінің сөзін де, әртүрлі кезеңдердің, тіпті дәуірлердің мәтіндерін де түсінуге мүмкіндік береді. Бірінші және екінші деңгейлер іс жүзінде тұлғаның өзімен элеуметтік-психологиялық мағынада біріктіріледі: мұнда жалпыадамзаттық құндылықтар, болмыстың

мәні өзгеріссіз қарастырылады, ал жеке мотивтер мен мақсаттар ауыспалы бөлік болады.

Нақты уақытта өмір сүріп, дамып келе жатқан тілдік тұлғаның (өзгермелі бөлік), өзіне ұқсас тұлғаның мәңгілік болмыс (оның тұрақты бөлігі) ретінде көрінетінін түсіну де маңызды емес (Караулов, 2010: 264). Мұны Ю.Н.Караулов тілдік тұлғаның әр деңгейде уақытша және уақытсыз, өзгермелі және дамып келе жатқан формациялары бар және осы құбылыстардың бірігуі сәйкес деңгейге мазмұн тудыратын парадокс деп атайды.

1980 жылдары тілдік тұлға феноменін зерттеген тағы бір кеңестік және орыс филологы, лингвист, педагог Георгий Исаевич Богин болды. Оның пайымдауынша тілдік тұлға адам тілді қай дәрежеде меңгергенінде емес, тілді дұрыс қолдана алғанда қалыптасады. Тілдік тұлғаны зерттеу оның коммуникативті саласына дейін кеңейеді. Ол әр түрлі ақпараттық жүктеме мен жанрлық-стилистикалық бағыттағы мәтіндерді кодтау және декодтау үшін қажетті құзыреттерге ие толыққанды қарым-қатынас субъектісі болып табылады (Богин, 1980: 60). Тілдік тұлғаны оның сөйлеу әрекетіне, оның туындыларын жасауға дайындығы тұрғысынан зерделеу керек деген тұжырымға келіп тоқтады. (Богин, 1982: 36).

Г.И.Богин бойынша тілдік тұлғаны зерттеу лингводидактикаға бейім: ғалым тілдік тұлғаның үлгісін оның тілдік дағдыларын дамытуға, «сөйлеу жұмысымен әрекетке дайындықтың бір деңгейінен екіншісіне» қозғалысына негіздейді. Лингвисттің тұжырымы бойынша тілдік тұлғаның даму кезеңдерін жас факторымен байланыстырмайды, яғни адамда тілдік тұлғаға айналуға деген туа біткен қабілет бар, және оны сөзсіз игеруге міндетті. Ол тілдік тұлғаның құрылымын, оның құрамдас бөліктері мен деңгейлерін мұқият зерттейді. Ол адамның тілдік қолдану процестерін формалдандыратын тілдік тұлға моделін жасайды. Ғалым бойынша қарастырылып отырған тілдік тұлға моделінің үш деңгейі бар: тіл мәдениетінің деңгейлері (фонетика, грамматика және лексика), сөйлеу әрекетінің түрлері (сөйлеу, тыңдау, оқу, жазу) және тілді меңгеру деңгейлері.

Тілдерді меңгеру деңгейлеріне мыналар жатады:

дұрыстық деңгейі – тілді қолданғанда оның ережелерін сақтау қажеттігі;

интериоризация деңгейі – ақпаратты берудің баяулауымен, ішкі сөйлеудің жеткіліксіз дамуымен, сөйлеуде толық қалыптаспаған оймен байланысты;

қанықтылық деңгейі – тілдің байлығы, яғни тілдің стильдік ресурстарын пайдалану ұғымымен байланысты;

адекватты таңдау деңгейі – қарым-қатынас жағдайына байланысты сөйлеу құралдары мен коммуникативті мінез-құлықты таңдаудың сәйкестігін анықтайды;

адекватты синтез деңгейі – тілдік тұлғаның күнделікті қарым-қатынаста әдеби тілді білдіру құралдарын толық пайдалана алу қабілеті (немесе қабілетсіздігі) (Богин, 1984: 31).

Г.И.Богин тілдік тұлға ұғымына берген интерпретациясын қорытындылай келе тілдік тұлға – тілді бірте-бірте меңгеріп, уақыт өткен сайын сөйлеу дағдысын дамыта түсетін тұлға деген қорытындыға келуге болады. Дегенмен де, тілдік тұлға тілді меңгеру тұрғысынан өзгерістерге ұшырайды және бұл өзгеріс даму бағытында және керісінше, деградация немесе тозу бағытында да көрініс беруі мүмкін.

Ю.Н.Караулов пен Г.И.Богин айқындаған тілдік тұлға деңгейлерінің интерпретациясында өзара сәкестіктер кездеседі. Яғни, Г.И. Богин бойынша дұрыстық деңгейі және ішінара қанықтылық деңгейлері Ю.Н. Караулов бойынша нөлдік деңгейге сәйкес келеді; Г.И. Богин бойынша адекватты синтез деңгейі Ю.Н. Карауловтың екінші – мотивациялық немесе прагматикалық деңгеймен сәйкес келеді. Мұндағы екі деңгей де белгілі бір қарым-қатынас жағдайында сөйлеушінің ниетін көрсетеді.

Тілдік тұлға деңгейлерін қарастырғанда дүние мен менталитеттің тілдік бейнесін көрсететін идеялар мен концепцияларды бейнелейтін лингвокогнитивтік деңгейді тек Ю.Н. Караулов қарастырғанын атап өткен жөн. Бұл оның зерттеу логикасын лингвомәдениеттану ғылымының негізгі ағымына көшіруге мүмкіндік береді. Тілдік тұлғаны қарастыруға мұндай көзқарас әлеуметтік топ өкілінің жалпылама және жеке сөйлеу портретін модельдеу аспектісінде қолайлырақ болады.

Отандық ғалымдардан Б.И. Нұрдәулетова жыраулар тілдік тұлғасын олардың поэтикасындағы дүниенің танымдық бейнесін зерттеген. Жыраулардың тілдік тұлғасын зерттей келе ол: «Біздің ойымызша, тұлға – интеллектуалды ерекше жаратылыс иесі» деп қорытындылайды (Нұрдәулетова, 2011: 311). Ал саясаткерлердің тілдік тұлғасын бұқаралық ақпарат құралдары негізінде зерттеген Б.С. Каримова «бірегей тілдік тұлға», «элитарлық тілдік мәдениетті ұстанушының тілдік тұлғасы» терминдерін қатар қолданады (Каримова, 2006:24). Ф.Е.Терекова

қазақтың ғалымы Қ.Жұбановтың тілдік тұлғасын ғылыми еңбектері негізінде зерттеген, оны қызметіне байланысты әлеуметтік тұрғыдан түсіндіріп, оны «қазақи тілдік тұлға» ретінде таниды (Терекова, 2004: 131).

Виртуалды тілдік тұлға

Қазіргі таңда Жеке тұлғаның осы түрінің нақты сипаттамаларын оның атауында көрсетуге тырысып, зерттеушілер көбінесе «виртуалды тұлға» және «виртуалды тілдік тұлға» тіркестерін қолданады. (Амурская, 2013: 4), (Апажева, 2014: 16), (Галинская, 2010: 11), (Гермашева, 2014: 140). Дегенмен Интернеттің коммуникативті кеңістігіндегі тілдік тұлға мәселелері бойынша ғылыми жарияланымдардағы талдау көрсеткендей, бұл ұғымдар әртүрлі түсіндіріледі, өйткені виртуалды тілдік тұлға нақты анықтама беруге болатын монолитті құбылыс емес, бірақ электрондық ортада субъективтілікгі жүзеге асырудың көптеген нұсқаларын қамтиды. Осыған байланысты қарастырылып отырған құбылыстың кең таралған анықтамаларын жүйелейміз.

Біріншіден, компьютерлік коммуникацияға байланысты Интернетті байланыс құралы ретінде пайдаланатын кез келген адамды виртуалды тұлғаның өте кең түсінігі ретінде алуға болады. Бұл тәсіл Интернеттегі кез келген коммуникация виртуалды деп есептелетініне негізделген, сондықтан кез келген Интернет пайдаланушысы виртуалды тілдік тұлға болады. Көбінесе Ресейлік зерттеушілер арасында виртуалды тұлғаның синонимі «человек кликающий» метафорасы болып табылады, ал батыс зерттеушілерінде «post-human» (Nayar, 2004: 343). Кейбір зерттеушілер оның өзіндік ерекшеліктерін қарастыра отырып, мінез-құлық стилі, нақты тілі, өзіндік құндылық жүйесі және «философиясы» туралы айтқанымен, біздің ойымызша, бұл контексте виртуалды тұлғаның кейбір белгілерін нақты шындықтағы қарым-қатынас жағдайындағы тұлғамен салыстырып бөлу қайшылықтар тудырады, өйткені мұндай тұлғатым жалпыланған және виртуалды емес тұлғамен ерекше және ұқсас сипаттарды қамтиды.

Екіншіден, виртуалды тілдік тұлғаны интернетке тәуелді адам деп түсінуге болады. Осы жерде айта кететін жайт, мысалы виртуалды тұлғаны қарастырған зерттеушілердің бірі В.В.Афанасьева виртуалды тұлға мен интернетке тәуелді қолданушы арасында нақты теңдік белгісін қоймайды (Афанасьева, 2010: 10). Ол

виртуалды тұлғаны жалпылама түрде, Интернет ақпараттық-коммуникациялық кеңістігіндегі еркін емес, виртуалды кеңістікке тәуелді, денсаулығына немқұрайлы қарайтын және т.б. қасиеттерге ие тұлға ретінде сипаттайды. Сәйкесінше, Интернетке тәуелді адам виртуалды тілдік тұлға деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Үшіншіден, интеллектуалды мінез-құлыққа еліктейтін компьютерлік бағдарлама виртуалды тұлға деп аталады. «Бұл бағдарламалардың түрлері дереккорда сақталған элементтерді қайта біріктіру немесе кейбір алдын ала анықталған әрекеттерді орындау арқылы жалған мағыналы мәтіндерді тудыратын қарапайым сценарийлерден және әңгімелесуді қолдайтын, сұрақтарға жауап беретін, күрделі анимацияланған мәтіндік роботтарға дейін әртүрлі қимыл-қозғалыс, мимика және жасанды интеллектпен қамтамасыз етілген кейіпкерлер (OK Google, Алиса) (Выгонский, 2006). Виртуалды «тұлға» пайдаланушының компьютері немесе ол кіретін ресурс орналасқан сервер арқылы іске қосылатын компьютерлік бағдарлама болса да, кәдімгі мағынада ол виртуалды тұлғаға дәл сәйкес келеді, оны бот («робот» сөзінен) деп те атайды. Жаңа ақпараттық технологиялардың тез даму қарқынына қарамастан, тілдік тұлғаларға еліктейтін бағдарламалар әлі де жетілмеген. Оларда қайталанатын типтік тіркестердің белгілі бір жиынтығы бар, сұрақтарға әрқашан адекватты жауап бермейтін және еліктеу бағдарламалары ретінде танылған.

Төртіншіден, компьютерлік ойынның виртуалды әлемінде құрастырылған және пайдаланушы басқаратын кейіпкер виртуалды тұлға болып саналады. Бұл бағыттағы зерттеулерді негізінен философтар мен психологтар жүргізеді, өйткені рөлдік мультипликациялық ойындардың өзінде кейіпкерлер арасындағы ауызша қарым-қатынас мүмкіндігі ойын әрекетінен тыс көп жағдайда алынып тасталады. Сондай-ақ, виртуалды тұлғаны зерттеудегі бұл бағыт, біздің деректерге қарағанда, отандық емес, шетелдік зерттеушілермен көбірек дамыған. Осы тәсілге сәйкес ғалымдар пайдаланушының қалауы аватарды таңдауда қалай көрінетініне қызығушылық танытады. Бұл жағдайда аватар ойында ұсынылған және басқарылатын суреттегі пайдаланушының іске асуы ретінде түсініледі. Іс Осы ретте, Р.Бартл атап өткендей, көптеген пайдаланушылар виртуалды әлемде бір уақытта бірнеше таңбаларды басқарады, олардың әрқайсысы арнайы мақсаттарға қызмет етеді.

Бесіншіден, виртуалды тұлға деп өзін нақты адам ретінде көрсететін және белгілі бір мақсаттарға пайдаланатын жалған адам түсініледі. Тұлғаның осы түріне қатысты қолданылатын синонимдердің ішінде мыналарды атап өтуге болады: «виртуал», «клон», «мультфильм», «фейк», «жалған тұлға», «квази тұлға». Бір адам жасаған виртуалды тұлғалардың саны «оларды жасауға уақыт пен күш жеткілікті болғанша» көп болуы мүмкін.

Виртуалды тұлғаны түсінудің бұл тәсілімен зерттеушілер виртуалды тұлғаны құру кезінде адам саналы түрде киетін «маска» туралы айта отырып, оны жартылай және туындылық тұрғысынан қарастырады. «Маска – бұл жеке тұлғаның ерекше қорғаныс механизмі, жалған әсер қалдыруға және анонимдікке ие болуға ұмтылудан туындайтын басқа өзін сақтауға бағытталған өзін-өзі құрастырған мінез-құлық стратегиясы». «Маска кию – бұл адамның өз болмысымен тәжірибе жасау, ол үшін әдеттен тыс нәрсені байқап көру, адам өзінің нақты өмірінде жүзеге асыра алмайтын мінез-құлық және басқалармен өзара әрекеттесу тәсілін өзі үшін «сынап көру». Мұнда «маска» компенсаторлық қызмет атқарады, индивидтің қалауындағы, бірақ басқа жолмен қолы жетпейтін мақсатқа жетуге мүмкіндік береді.

Виртуалды тұлғаның «маскасын» әлеуметтік бетпердемен нақты қарым-қатынас жағдайында салыстыра отырып, ол «әдепті мінез-құлық жиынтығын» білдіреді, Т.А. Бондаренко виртуалды «маскамен» сәйкессіздікті атап өтеді, өйткені соңғысы «жай маска емес, бұл виртуалды әлемде белсенді жұмыс істейтін күрделі құрылым (Бондаренко, 2007: 53). Бұл нақты тұлғадан айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін жаңа тұлға, оның физикалық және әлеуметтік-психологиялық кемшіліктері мен әлсіз жақтарының орнын толтырады. Бұл виртуалды тұлғаның жаңа келбеті, жаңа дауысы, жаңа әдеттері мен жаңа мінез-құлқы болуы мүмкін және ол міндетті түрде біреу емес.

Виртуалды тұлға сонымен қатар желіде өзара әрекеттесетін нақты тұлғаны қолдау үшін жасалған. Мұндай «тактикалық» қимылды интернетте өз шығармашылығын, кәсіби қызметін және т.б. насихаттаумен айналысатын адамдар жиі қолданады. Желіні пайдалануда мұндай шығармашылық клондау деп аталады. Осы мақсатта құрылған виртуалды тұлға әдетте оның авторы болып табылатын нақты тұлғаның беделін көтеруге бағытталған мақтау сөздер

жазу үшін немесе жағымсыз реакция тудырмау үшін қолданылады.

Алтыншыдан, виртуалды тілдік тұлға нақты адамның «менінің» оның құрастырылған бейнесімен қосылуы ретінде түсініледі. Адресат позициясынан адамның виртуалды кеңістіктегі нақты «мені» анықталмайды. Виртуалды дискурста қатысушылар М.Б. Бергельсонның пікірінше, бір-бірінің нақты когнитивті моделі жоқ, нәтижесінде олар ешқашан өздерінің коммуникациялық серіктестерінің кім екеніне толық сенімді бола алмайды (Бергельсон, 2002: 55).

Бұл тәсіл арқылы виртуалды тұлға өзінің қарым-қатынастағы серіктестерімен қабылданатын нақты тұлғаның шартты бейнесі ретінде тұлғаға байланысты сипаттамалар жиынтығы ретінде пайда болады. Г.Рива мен С.Галимберти өз зерттеулерінде атап өткендей, бұл жерде коммуникация серіктесінің жалған адам еместігіне ешкім кепілдік бере алмайды, сол сияқты бұл тұлғаның хабарламаларды жіберуші нақты тұлғасымен сәйкес келетінін ешкім жоққа шығара алмайды (Riva, Galimberty, 2001: 273). Бұл түрдегі виртуалды тұлға өзінің шынайы тұлғасы мен Интернетте әрекеттесетін адамды ажыратпай-ақ, жалған бейнені пайдалана алады. Алайда, екінші жағдайда, қарым-қатынас серіктесінің алдында жақсы жағынан көрінуге тырысқанда, адам өзінің мінез-құлық ерекшеліктеріне, өмірлік ұстанымдарына, моральдық көзқарастарына және т.б. қалаған жол. Жасалған бейнені адресат қабылдайды. Ал бұл адресаттың дүниетанымы мен көзқарасы негізінде орын алады, яғни ол өз кезегінде адресаттың бейнесін де құрастырады. Басқаша айтқанда, бұл тәсілге сәйкес виртуалды тұлғалар бұлыңғыр, анық емес тұлғалар болып табылады.

Біздің ойымызша, соңғы тәсіл Интернетті пайдаланушылардың тілдік тұлғаларын зерттеу үшін ең өзекті болып табылады. Дегенмен, бұл жерде тұлғаның мұндай түрі Интернеттің коммуникативті кеңістігі негізінде анықталған дискурстың барлық түрлеріне емес, тек оның бір түрі – виртуалды дискурста тән болатынын да ескерген жөн. Виртуалды дискурс – компьютерлік және компьютерлік емес технологияның көмегімен жаңа ақпараттық технологиялар негізінде туындайтын және онда өмір сүретін субъектілердің өзара әрекеттесуінің осындай принципі жүзеге асыратын виртуалды шындықтағы қарым-қатынас жағдайына батырылған мәтін бейнелердің байланысы ретінде. Дискурстың бір немесе басқа қатысушысын нақты және байланысты

тұлғалық сипаттамалардың ажырамас үйлесімі болып табылатын оның шартты бейнесі ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін дискурс түрі.

Виртуалды тұлға өзін виртуалды коммуникативті ортада жүзеге асырады. Виртуалды тілдік тұлғаның коммуникативті құзыреттілігі – бұл виртуалды дискурс шеңберінде оның мақсатына сәйкес қарым-қатынас пен ақпарат алмасуды қамтамасыз ету үшін қажетті білім, идеялар, дағдылар мен дағдыларды иелену және әрқайсысы нақты дискурспен салыстырғанда белгілі бір ерекшелікке ие үш компоненттен тұрады: энциклопедиялық, лингвистикалық және интерактивті. Энциклопедиялық құзыреттілік компьютерлік технология туралы біліммен байытылған, қалаған нәрсені адекватты түрде көрсетуге мүмкіндік береді; лингвистикалық – белгілі бір тілдік құралдарды пайдалануға мүмкіндік береді: виртуалды коммуникант үшін ауызша-жазбаша сөйлеу әрекетінің жаңа түрін меңгеру дағдысы ерекшелік болып табылады; интерактивті құзыреттілік арқасында субъект желілік жанрлар мен этикет ережелерін біле отырып, виртуалды қарым-қатынас барысында байланыс орнату мүмкіндігін алады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында тақырып бойынша негізгі терминдер анықтамаларына сандық салыстырмалы талдау жасалып, тұжырымдар берілді. Зерттеу нысаны ретінде Инстаграмдағы «BBCNews» парақшасындағы жазбалары алынды. Жалпы саны 2500 ден астам пост пікірлері зерттеу материалы болды. Пост пікірлерін зерттеу барысында респонденттердің жауаптарында келесі лексикалық қабаттардың бірліктерінің өнімділігі бойынша статистикалық талдау жүргізілді. Зерттеу нәтижесінде жаргон лексикасы; идиомалар; ауызекі және халықтық лексика; паремия; окказионализмдер; дәйексөздер мен идиомалардың сандық көрсеткіші анықталды.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау

Зерттеуіміздің практикалық бөлімінде «BBCNews» инстаграм парақшасындағы “Florida lawmakers strip Disney of special tax status” постына жазылған пікірлерге талдау жасалды (<https://www.instagram.com/p/CcoDHsLIHZG/>). Жалпы саны 2500 ден астам пікірлер мен хаттарды талдау барысында респонденттердің жауаптарындағы жаргондар; идиомалар;

ауызекі және халықтық лексика; паремия; окказионализмдердің лексикалық қабаттардың бірліктерінің өнімділігі бойынша статистикалық талдау жасап көрелік.

Осы лексикалық бірліктердің қолданылу жиілігін, сондай-ақ респонденттердің сөйлеуінде және жеке көшірмелерде олардың бірлескен қолданылуын талдау ана тілінде сөйлейтіндердің сөйлеуіндегі идиомалардың «араласуы» және олардың айтарлықтай әсері туралы қорытынды жасауға әкелді. виртуалды тілдік тұлғаның сөйлеу портретіндегі жаргондар оның ерекше белгісін білдіреді.

Жаргондар. Ең үлкен топ жаргон лексикасы болды. Бұл топқа әртүрлі жаргон немесе жаргон түрлерінің бірліктері бар репликалар кіреді, мысалы:

F Florida. The *duh state*...; Pfffff please, that’s *social suicide*; Aren’t these the same *folks* who passed a bill; Nothing to do with gay rights you *dingbat*; It would be *screwed*; Your reasoning is wild *lol*-; Your comment went over everyone’s head *Imao*; ...they will be fine *dude*; I’m pretty sure most of these *ppl*; *Dunderhead!* Disney has always paid the taxes; ...so u see them; Wow, he has major *FMAC* issues; *Uh yeah* you can- yes; ... that makes you a *diddler*; This guy *quack*; Some people who *screech* for equality...; I don’t give a hoot; Oh get a grip; Barbaric acts of criminal and his *maggots*. It’s actually *clash over* parents’ rights; Bro where the *veggies* at on that plate; *Snubbed*.

Интернет-коммуникацияда слэнгтерді қолданушылардың жартысынан көбі пайдаланады, осы лексикалық қабаттың бірліктерін қамтитын репликалар саны қарастырылып отырған басқа лексикалық бірліктер санынан әлдеқайда көп. Жаргон сөздердің жоғары тығыздығы, біріншіден, интернет-ресурстарын пайдаланушылардың немесе виртуалды тілдік тұлғалардың жалпы жаргондарды пайдалану жиілігімен түсіндіріледі; екіншіден, көптеген әлеуметтік топтардың, соның ішінде субмәдениеттер қолданатын жаргондар; цифрлық кеңістіктегі жаргонның тілдік тұлғаға әсер етуінің жоғары ықтималдылығы.

Ауызекі тіл лексикасы. *Stuff*; *whew*... you’re both not right; It’s *sickening* that this is happening!; *Nope* ... the residents will have to pay more taxes; Me too *man*; *Y’all* really voted for this guy; *Yep*, 80k jobs just in the Orlando area alone; *Lemme* ask you a question; *Uhhhh* does anyone *wanna* tell him?; He needs to step up to the plate; There’s more than one way to skin a cat; *Omig*... this breaks my heart; *Plz* Stop; *r y’all* bored today how is this na-

tional news; And Driver without a brain!; *Wow; haha yep*; What a plank going through those lanes; Slow news days, *huh BBC?*; It's a dive wreck now; We can teach them *without ramming ideology down everyone's throat*; Where 'pawsengers' come first?; I guess people are being *fashinated*.

Алынған сандық көрсеткіштерден қорқа келгенде зерттеу материалында ауызекі сөйлеу репликаларының тығыздығы айтарлықтау жоғары болғанымен, ол әлі де жаргон бірліктерінен екі есе төмен. Бұл қазіргі интернет медиадискурсында жаргондардың жоғары қолданыста екенін дәлелдейді. Ауызекі тіл бірліктерінің жоғары жиілігін жалпы ауызекі лексика бірліктерінің ауқымдылығымен түсіндіруге болады.

Идиомалар. Biden wants companies to “*pay their fair share!* Why do we need the news to be all *doom & gloom?*; Honestly it *drives me up the wall*; ‘*Do yourself a favor*’; “*The cats out of the bag*” you basically just confirmed my priors; You are *under a rock*; Trying to dictate what people say and do is a very dangerous and *slippery slope*; *Actions have consequences*; *Biting the hand that feeds*; *Full of beans*; *Squander*; Let that *corporation of lunacy*; It will be a *dark day* in the country; This will be a *kiss of death*; *Absolute & arrogant lunacy* trying to force its way through such a lane; *Slow news day eh?!* Walt Disney is *turning over in his grave* after what his creation has become; *It's about time*; This is the definition of *cutting off your nose to spite your face*; Shooting yourself in the foot;

Терминдер. Терминдердің қолданысы жиі болмаса да кездеседі:...and allowing it to float *tax-free municipal bonds*; They should sue in return because this is *retaliation* for the company; ...but wouldn't that *extra revenue* lessen the burden for other *taxpayers*; Disney has been able to operate as an *independent entity*; ...and it has also been paying exorbitant *property taxes*; ...ideology is giving raise to *homophobia*; It's called the “*Parental rights bill*”.

Дәйексөздер. *Those who yell the loudest; Go woke, go broke; Satan laughing spreads his wing; Woke and broke; God made them male and female; Biting the hand that feeds you;*

Паремия немесе мақал-мәтел. *Live and let live; A bird in hand is worth two in the bush;*

Окказионализмдер. Окказионализмдер (лат. «occasionalis» – «кездейсоқ») – нақты бір стилистикалық мақсат пен жағдайға байланысты туындаған бірліктер (сөздер) (Матвеева, 2003: 432). Респонденттердің аз санына тән екені байқалды. Мұндай лексикалық бірліктерді ана тілінде сөйлейтіндер арасында, біздің жағдайда ағылшын тілді ортада, көбінесе окказионалды деп қабылданбайды. Now do it for *Scientology*; You are not allowed to *brainwash* kids; *Tandemocracy*; Seriously, what was the *truckie* thinking?

Ғылыми зерттеулерде барлық репликалар құрамында келесі әдеби емес лексикалық бірліктердің болуына байланысты жіктелді:

1-сурет – Виртуалды тілдік тұлғаның лексикалық ерекшелігі

Зерттеу нәтижелері бойынша аталған лексикалық бірліктердің пайыздық мөлшері мен қолданыс жиілігі анықталды.

Нәтижелерден көрініп тұрғандай, барлық қарастырылған әдеби емес лексикалық қабаттардың ішінде интернет-коммуникацияда жаргон (32%) басым қолданысы анықталды. Одан кейін ауызекі лексикасы (27%) және идиомалар (12%); терминдер (10%) және дәйексөздер (9%) қолданыс жиілігі байқалды. Ең аз кездесетін паремиялар (7%) мен окказионализмдер (3%) болып табылады.

Осы лексикалық қабаттарда қолданылатын тілдік бірліктерді талдау нәтижесі бойынша төмендегідей тұжырымдар жасалынды:

-Әлеуметтік желі парақшаларындағы пікірлер өзіндік лексикалық қормен ерекшеленеді. Пікірлер мазмұнында жаргон, ауызекі тіл лексикасы, идиомалар, паремиялар, окказионализмдер, терминдер мен дәйексөздердің ерекше қабаты қалыптасқан;

- Инстаграм әлеуметтік желісінде жарияланған постқа берілген пікірлердің жалпы лексикалық ерекшелігі жаргон, ауызекі тіл лексикасы, идиомалардың жоғары жиілігімен ерекшеленеді. Себебі зерттеу нысаны ретінде алынған посттың саяси мазмұнына байланысты пікірлер саяси терминдердің көп кездесуімен, аталған тақырыпқа басым бөлігі ересектер құрамынан тұратын виртуалды тілдік тұлғалар қызығушылық танытып, пікір қалдыруына байланысты;

Қорытынды

Зерттеу жұмысы тұлғаның тілдік ерекшеліктері мен интернет коммуникациядағы виртуалды тілдік тұлғаның лексико-семантикалық ерекшелігін сипаттауға бағытталды. Экранның арғы жағында отырған әлеуметтік желі немесе жалпы интернет қолданушысы шынайы

өмірдегіден қарағанда өз ойын білдіргеннен басқаша сөз спатайды. Виртуалды әлемде хабарды қабылдаушылар ресми тілден гөрі эмоционалды мінез-құлық өзгеруіне сәйкес жауап беретіні байқалады. Электронды құрылғы немесе интернет желісіндегі лексиканың өзіндік реңкі мен ерекшелігі заманауи ауызекі лексиканы қолдануында.

Зерттеу нәтижелеріне сүйенсек, интернет-коммуникацияда жаргондардың жиі қолданысының өнімділігі басым. Келесі кезекте ауызекі лексика, идиомалар мен дәйексөздердің өнімділігі байқалды. Ең аз кездесетін қабаттар окказионализмдер мен паремиялар болып табылады. Бұдан шығатын қорытынды: виртуалды тілдік тұлғаның белгілі бір тілдік сипаттамаларының жиынтығы бар. Ең бастысы, ол жаргондарды жиі қолданумен сипатталады. Бұл келесі факторларға байланысты: біріншіден, жалпы жаргондарды қолдану жиі кездеседі; екіншіден, қолданушы Интернетте негізінен өзінің әлеуметтік тобының өкілдерімен қарым-қатынасқа түседі, оны ерекше тілмен (кәсіби жаргон, субмәдениет жаргоны) ажыратуға болады; үшіншіден, Интернет-коммуникация саласының өзі арнайы Интернет жаргонының болуын білдіреді.

Қорыта келгенде виртуалды кеңістік қарқынды даму барысында жаңа ақпаратты және жаңа тілдік тұлғаларды қалыптастыруда. Әдеби емес лексикалық бірліктерді қолданатын барлық қолданушылардың жартысынан астамының ауызекі лексика бірліктеріне жүгінуі интернет тілінің «ауызша» сипатымен түсіндіріледі. Интернет-коммуникацияны «ауызша» орнату негізінен ауызша қарым-қатынас түрінде қолданылатын сөйлеу бірліктерін пайдаланушылардың мәтіндерінде пайда болуын негіздейді. Заманауи виртуалды тұлғаның тілдік ерекшелігін талдау тақырыбы болашақта кешенді зерттеулерді қажет ететін сала болып қала береді.

Әдебиеттер

- Bartle R.A. *Designing Virtual Worlds*. – Boston; San Francisco, 2004. – 741 p.
- Nayar P.K. *Virtual Worlds: Culture and Politics in the Age of Cybertechnology* / University of Hyderabad. – India, New Delhi, 2004. – 343 p.
- Riva G., Galimberty C. *Virtual Communication: Social Interaction and Identity in an Electronic Environment. Communication through Virtual Technologies. Identity, Community and Technology in the Communication Age*. – Amsterdam, 2001. – 273 p.
- Hymes Dell H. *On Communicative Competence* // *Sociolinguistics* / Eds. J. B. Pride, J. Holmes. – L.: Penguin Books, 1972a. – Pp. 269-293.
- Hoijer H. *The Sapir-Whorf hypothesis*, 1954. – Pp. 92-105.
- Амурская О.Ю. *Аспекты исследования виртуальной личности в зарубежной лингвистике* // *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. – 2013. – P. 4.

- Апажева Л.Т. Модель языковой личности субъекта виртуальной коммуникации // Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики. – 2014. – С. 16.
- Афанасьева В.В. HomoVirtualis: психологические характеристики // Известия Саратовского университета. Философия. Психология. Педагогика. – 2010; Т. 10. – № 2.
- Баркович А.А. Интернет-дискурс: компьютерно-опосредованная коммуникация: учеб. пособие. – М.: Флинта: Наука, 2015. – С. 288.
- Бергельсон М.Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации // Вестник московского университета. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002, № 1. – С. 55-67.
- Богин Г.И. Концепция языковой личности: автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – Л., 1982. – 36 с.
- Богин Г.И. Модель языковой личности в её отношении к разновидностям текстов: автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – Калинин, 1984. – С. 354.
- Богин Г.И. Современная лингводидактика. – Калинин: Калинин. гос. унт, 1980. – С. 60.
- Бондаренко Т.А. Виртуальная реальность в современной социальной ситуации: Автореф. дисс. ... д-ра филол. наук. – Ростов-на-Дону, 2007. – С. 53.
- Выгонский С.И. Виртуальная реальность как массовая галлюцинация. Школа эффективных лидеров: дистанционное образование. 2006. Available at: <http://www.gilbo.ru/index.php?page=psy&art=2414>
- Гермашева Т.М. Виртуальная языковая личность в пространстве блог-дискурса // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 2: Филология и искусствоведение. – 2014. – 2 (140).
- Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – Изд. 7-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – С. 264.
- Каримова Б.С. Языковая личность современного политика (на материале русскоязычной публицистики Казахстана): Автореф. канд. дисс. – Алматы, 2006. – С. 24.
- Лутовинова О.В., Виртуальная языковая личность: К определению понятия // Мир науки, культуры, образования. – №1 (50) 2015. – С. 288-292.
- Матвеева Т.В. Учебный словарь: русский язык, культура речи, стилистика, риторика. – М., 2003. – С. 432.
- Нұрдәулетова Б.И. Конитивтік лингвистика. – Алматы, 2011. – 311 б.
- Тарасенко В.В. Антропология Интернет: самоорганизация «человека кликающего» // Общественные науки и современность. – 2000. – №5. – С. 113-115.
- Терекова Ф.Е. Языковая личность К.К. Жубанова (социолингвистическое освещение): Дисс. канд. филол. наук. – Алматы, 2004. – С. 131.
- https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D1%80_%E2%80%94%D0%A3%D0%BE%D1%80%D1%84_%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%B6%D0%B0%D0%BC%D1%8B
- <https://www.instagram.com/p/CcoDHsLIHZG/>

References

- Amurskaya O.YU. (2003). Aspekty issledovaniya virtual'noj lichnosti v zarubezhnoj lingvistike [Aspects of the study of virtual personality in foreign linguistics] Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federal'nogo universiteta. Seriya: Gumanitarnye i social'nye nauki. 2003; 4. (In Russian)
- Apazheva L.T. (2014). Model' yazykovoj lichnosti sub'ekta virtual'noj kommunikacii. Aktual'nye problemy filologii i pedagogicheskoy lingvistiki [Model of linguistic personality of the subject of virtual communication. Actual problems of philology and pedagogical linguistics.] 2014. 16 pages. (In Russian)
- Afanas'eva V.V. (2010). HomoVirtualis: psihologicheskie harakteristiki [HomoVirtualis: psychological characteristics]. Izvestiya Saratovskogo universiteta. Filosofiya. Psiholo-giya. Pedagogika. 2010. T.10, No2. (In Russian)
- Barkovich A.A. (2015). Internet-diskurs: komp'yuterno-oposredovannaya kommunikaciya: ucheb. posobie [Internet Discourse: Computer-Mediated Communication: A Study Guide] M.: Flinta: Nauka, 2015. 288 pages. (In Russian)
- Bartle R.A. (2004). Designing Virtual Worlds. Boston; San Francisco, 2004. 741 pages. (In English)
- Bogin G.I. (1982). Konceptiya yazykovoj lichnosti: [The concept of linguistic personality:] avtoref. diss. ... d-ra filol. nauk. L. 1982, 36 pages. 17. (In Russian)
- Bogin G.I. (1984). Model' yazykovoj lichnosti v eyo otnoshenii k raznovidnostyam tekstov: [The model of linguistic personality in its relation to the varieties of texts] avtoref. diss. ... d-ra filol. nauk. Kalinin. 1984. 354 pages. [In Russian]
- Bogin G.I. (1980). Sovremennaya lingvodidaktika (Modern linguodidactics) Kalinin: Kalinin. gos. unt, 1980. 60 pages. (In Russian)
- Bondarenko T.A. (2007). Virtual'naya real'nost' v sovremennoj social'noj situacij [Virtual reality in contemporary social situations]. Avtoref. diss. ... d-ra filol. nauk. Rostov-na-Donu, 2007. 53 pages. (In Russian)
- Bergel'son M.B. (2002). Yazykovye aspekty virtual'noj kommunikacii [Linguistic aspects of virtual communication]. Vestnik moskovskogo universiteta. Seriya 19. Lingvistika i mezhkul'turnaya kommunikaciya, No1. 2002. 55-67 pages. (In Russian)
- Hoiyer H. (1954). The Sapir-Whorf hypothesis. 1972. 92-105 pages. (In English)
- Hymes Dell H. (1972). On Communicative Competence // Sociolinguistics / Eds. J. B. Pride, J. Holmes. – L.: Penguin Books, 1972. – 269-293 pages. (In English)
- Germasheva T.M. (2014). Virtual'naya yazykovaya lichnost' v prostranstve blog-diskursa [Virtual Linguistic Personality in the Space of Blog Discourse]. Vestnik Adygejskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 2: Filologiya i iskusstvovedenie. 2014. 2 (140). (In Russian)

- Karaulov YU.N. (2010). Russkij yazyk i yazykovaya lichnost' [Russian language and linguistic personality]. Izd. 7-e. M.: Izdatel'stvo LKI, 2010. 264 pages. (In Russian)
- Karimova B.S. (2006). YAzykovaya lichnost' sovremennogo politika (na materiale russkoyazychnoj publicistiki Kazahstana) [The Linguistic Personality of a Modern Politician (Based on the Material of the Russian Publicism of Kazakhstan)] // Avtoref. kand. diss. – Almaty, 2006. 24 pages. (In Russian)
- Lutovinova O.V. (2015). Virtual'naya yazykovaya lichnost': K opredeleniyu ponyatiya. Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya [Virtual linguistic personality: Toward a definition of the concept]. No 1 (50), 2015. 288-292 pages. (In Russian)
- Matveeva T.V. (2003). Uchebnyj slovar': russkij yazyk, kul'tura rechi, stilistika, ritorika [Educational dictionary: Russian language, culture of speech, stylistics, rhetoric]. – Moskva, 2003. 432 pages. (In Russian)
- Nayar P.K. (2004). Virtual Worlds: Culture and Politics in the Age of Cybertechnology. University of Hyderabad, Hyderabad, India, New Delhi, 2004. 343 pages. (In English)
- Nurdauletova B.I. (2011). Konitivtik lingvistika [Conative linguistics]. 2011. – Almaty, 311 pages. (In Kazakh)
- Riva G. (2001). Galimberty C. Virtual Communication: Social Interaction and Identity in an Electronic Environment. Communication through Virtual Technologies. Identity, Community and Technology in the Communication Age. Amsterdam, 2001. 273 pages. (In English)
- Tarasenko V.V. (2000). Antropologiya Internet: samoorganizaciya «cheloveka klikayushchego» [Anthropology of the Internet: self-organization of the “clicking person”]. Obshchestvennye nauki i sovremennost'. 2000. – No 5. 113-115 pages. (In Russian)
- Terekova F.E. (2004). YAzykovaya lichnost' K.K. ZHubanova [Linguistic personality of K.K. Zhubanov] (sociolinguistic coverage) (sociolingvisticheskoe osveshchenie) // Diss. kand. filol. nauk. – Almaty, 2004. 131 pages. (In Russian)
- Vygonskij S.I. (2006). Virtual'naya real'nost' kak massovaya gallyucinaciya. SHkola effektivnyh liderov: distancionnoe obrazovanie [Virtual reality as a mass hallucination. School of Effective Leaders: Distance Education]. 2006. 27 dekab. Available at: <http://www.gilbo.ru/index.php?page=psy&art=2414> (In Russian)
- https://kk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BF%D0%B8%D1%80_%E2%80%94_%D0%A3%D0%BE%D1%80%D1%84_%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%B6%D0%B0%D0%BC%D1%8B
- <https://www.instagram.com/p/CcoDHsLIHZG/>